

Образованието и изборът, който трябва да направим¹

Светла Костадинова

Всеки човек иска да получи най-доброто образование за себе си, защото това означава евентуално високи доходи и достоен живот. Всеки родител иска най-доброто образование за децата си по същата причина. Затова високото качество на образованието е обединяваща цел за много хора. Защо тогава образованието в България не отговаря на очакванията на потребителите?

Отговорът е относително прост – защото всички решения зависят от държавата. Държавната администрация решава:

- как парите да се разпределят между училищата;
- каква да бъде учебната програма;
- какви да са изискванията за прием;
- колко учители да има и каква да е тяхната квалификация;
- какво да е заплащането на учителите;
- как да се оценява работата на тези, които предоставят образователни услуги

При това положение може би е разбираемо защо преките потребители – родителите и учениците не могат да влияят на тези решения. Или поне не пряко, а само като избиратели.

Какво трябва да се промени?

1/ Трябва да се позволи на родителите да избират къде да се изучават децата им – няма логика да се “наказват” финансово всички родители, които решават, че качеството на образованието, предоставяно от държавните училища е лошо и затова избират частните. По този начин те плащат два пъти – веднъж чрез данъците, които плащат и втори път чрез таксите за обучение в частни училища или за частни уроци. Разходът на родителите извънучилищно обучение на децата им, за да постъпят в университет или реномирана гимназия, е поне около 195 и 200 милиона лева на година. Този разход се облага с данъци. Вероятно допълнителните разходи за образованието са по-големи отколкото за здравеопазване. Цифрите подлежат на уточняване, но е ясно, защо усещането за скандал и несправедливост е общо за всички. Когато един родител има право да избира къде да учат децата му, много по-вероятно е той или тя да участват активно по време на целия период на обучение – това е една от причината за успеха на частните училища.

2/ Финансирането трябва да следва ученика – въвеждането на ваучерна система ще позволи на всички родители, независимо от финансовите им възможности да имат право на избор. По този начин ясно се разграничават двете дейности, които в момента се извършват от държавата – формалното финансиране (чрез нашите данъци) на образованието и самото управление на държавните училища. Българското общество е решило, че ще използва част от събраните данъци за да финансира средното образование на всички деца и на част от тях

¹ Статията е излязла за първи път в списание *Лидер*.

за висше образование. Това обаче създава конфликт с правото на всеки родител да избира и контролира образованието на децата си. Този проблем може да бъде избегнат като се позволи парите от данъци за образование да следват изборът на родителите. Свободата да избираш мотивира родителите от своя страна да избират внимателно училището и по този начин да се създават училища, които отговарят на техните изисквания. От своя страна конкуренцията между самите училища води до преформулиране, адаптиране и подобряване на програмите, намаляване на бюрокрацията и неефективните разходи. В новото правителство идеята за ваучерите в образованието изглежда забравена.

3/ Училищата трябва да се конкурират помежду си – само чрез реална конкуренция помежду им може да се постигне по-високо качество. Когато са поставени в условия да зависят от избора на родителите и от това да се определя финансирането им, училищата ще се реформират и развиват така, както потребителите на услугите им искат. Тези училища, които се провалят естествено ще се закрият, а учителите и останалите ученици ще бъдат пренасочени там където качеството е по-високо (което е по-добре и за самите ученици).

4/ Предоставяне на повече власт за ръководителите на училищата – в момента съществуват всякакви наредби и правилници, с които директорите на училища трябва да се съобразяват и следват. Често тези регулации са неясни, закъснели, променят се постоянно и не рядко предизвикват обратен на целения ефект. В много случаи някои наредби противоречат на интересите на учениците, но при липсата на конкуренция между училищата е лесно те да бъдат приложени. Като се даде повече на власт на директорите, те ще могат да създават учебни програми, които да бъдат съобразени с профила на учениците в определен регион и изискванията на родителите. Това от своя страна ще повиши качеството и успеваемостта, ще е стимул за въвеждане на нови системи на обучение.

5/ Повече власт на учителите при съставяне на учебната програма – в момента програмата се “спуска” от министерството и много иновативни идеи остават нереализирани. Често тя не отговаря на съвременните изисквания за минимален набор от знания в бързо променящата се реалност. Постоянните промени в нея правят почти невъзможно да се даде реална оценка на работата на учителите. А знаем, че когато липсват обективни критерии за оценка, е много лесно да се взимат решения без обосновка, които да облагодетелстват определени страни. Като резултат учителската професия губи уважение, много от професионалните учители напускат системата и се губи ценно знание и опит. Част от тези учители, които остават е трудно да се каже, че биха били избрани от родители и ученици ако имаха право на избор. Разбира се не трябва да забравяме и тези, които считат преподаването за призвание, работят с учениците въпреки всички пречки. Но те са малко и не заслужават да работят в такива условия – именно те ще са първите, които ще спечелят от въвеждането на ваучерната система, тъй като те ще бъдат най-желани от училищата.

6/ Свобода за учредяване на училища – в момента за да се регистрира университет в България, е необходимо решение на народното събрание. Това е един от малкото случаи, в които определен сектор е толкова “тежко” обременен при регистрацията. Това ограничава свободата за навлизане на нови участници и налага наличието на огромни първоначални ресурси. Истината е, че ако процедурата е опростена като време и усилия може би много хора, които работят в системата (учители, университетски преподаватели, директори) биха опитали да приложат знанията и опита си в създаването на училище например. По този начин ще се насърчи и участието на бизнеса в организацията, финансирането и управлението на образованието в България.

7/ Да позволим на училищата да се провалят и успяват – в България няма училище, което да е затворено защото успеваемостта на учениците е ниска или защото повечето ученици не са завършили курса на обучение. Също така няма и училище, което да е наградено за постигнатите успехи. По-скоро такива успешни училища се “наказват” като се отнема част от финансирането им, защото са успели да намерят допълнително средства чрез спонсори например. По този начин стимулите за подобряване на качеството просто липсват. Ако се въведе ваучерна система, ще се наложи да се затворят тези училища, които се провалят и да се реструктурират тези, които остават, за да могат да отговорят на търсенето и изискванията на учениците и родителите. В същото време броят на учениците остава същият и затова търсенето на добри учители и успешни администратори - директори ще се запази. Като резултат те ще бъдат заплатени по-високо - за разлика от сегашната система, където заплащането се определя въз основа на годините стаж, а не на база постигнати успехи и притежавана квалификация.

Вероятно този списък може да се допълни, но по-важното е че реформата трябва да бъде започната, за да се случи. Първото и необходимо условие е заинтересованите страни – родители, обществени комитети, неправителствени организации и бизнесът да бъдат достатъчно активни, а не да се надяват на държавата в лицето на министерството на образованието.